

Mila bleek bottuberculose te hebben en werd in de ziekenboeg opgenomen. De zusjes raakten van elkaar gescheiden door de inval van het Duitse leger in Rusland. Lenina kwam door een gelukkig toeval in Moskou bij haar oom terecht. Ze slaagde erin Mila terug te vinden, die er fysiek slecht aan toe was en het grootste deel van haar jeugd in ziekenhuizen moest doorbrengen. Door haar sterke karakter wist Mila zich door de moeilijkheden heen te slaan. Ze gebruikte de tijd, die ze noodgedwongen alleen doorbracht, om te studeren. In september 1953 werd ze toegelaten tot de meest prestigieuze universiteit van de Sovjet-Unie in Moskou om geschiedenis te gaan studeren.
Mervyn Matthews groeide op in Swansea (Groot-Brittannië). Een intelligente en gevoelige jongen die door zijn vader werd verwaarloosd en vernederd. Na zijn studie Russisch, 'het meest exotische dat hij kon bedenken', kreeg hij een betrekking als jonge onderzoeker aangeboden op St. Anthony's in Oxford. Via de universiteit bemachtigde Mervyn een visum voor de Sovjet-Unie. Het leven op de ambassade in Moskou beviel hem niet; altijd werd hij achtervolgd door de KGB'ers. Door problemen met de Russische veiligheidsdienst vluchtte hij noodgedwongen in 1960 uit Moskou. In 1963 keerde hij terug en schreef zich in als student aan de staatsuniversiteit. Daar ontmoette hij Mila. Een jaar later besloten ze te trouwen, maar de KGB verhinderde het huwelijk en Mervyn werd het land uitgezet.
Zes jaar lang bleven Mervyn en Mila van elkaar gescheiden. Een intensieve, intieme correspondentie was de enige vorm van contact. Mervyn stelde alles in het werk om Mila naar Engeland te krijgen en zette daarbij zijn positie aan de universiteit op het spel. Mila leefde in een door haar zelf bedachte wereld, ver van de realiteit. Haar leven werd beheerst door het verlangen met Mervyn verenigd te worden. Nadat Mila uiteindelijk toestemming kreeg de Sovjet-Unie te verlaten, ontdekten ze dat het moeilijk was samen een normaal bestaan op te bouwen. Deze uitzonderlijke levensgeschiedenissen hebben het leven van Owen Matthews, het oudste kind van Mila en Mervyn, gedomineerd. Owen is in navolging van zijn vader Russisch gaan studeren (wat hij natuurlijk al sprak voordat hij Engels leerde) en bracht lange tijd door in Moskou, waarover hij in dit spannende en soms verbijsterende boek buitengewoon boeiend schrijft. Hij trok op jonge leeftijd naar Rusland om los te komen van zijn ouders. In feite gebeurde het tegengestelde: hij vond zijn ouders terug, ook al wilde hij dat lange tijd niet inzien. Het dossier van Boris Bibikov opende zijn ogen.

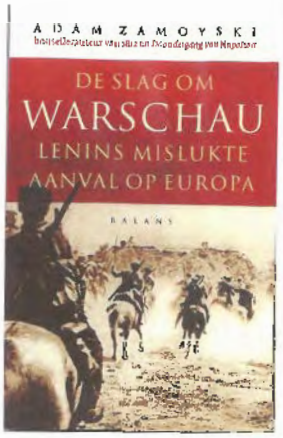
Anny Hartgerink

ADAM ZAMOYSKI, *DE SLAG OM WARSCHAU, LENINS MISLUKTE AANVAL OP EUROPA* (BALANS AMSTERDAM 2009), 176 BLZ., € 16,95.

Na de Russische revolutie probeerde Lenin het communisme naar West-Europa over te brengen, met name naar Duitsland. Dat was immers gedesoriënteerd na de Eerste Wereldoorlog en daar woonden de fabrieksarbeiders die Marx voor ogen had gehad bij het schrijven van het 'Communistisch manifest'. Trotski kreeg in 1919 de opdracht om Duitsland met een leger binnen te vallen, maar moest eerst Polen innemen. En passant werd er ook een leger richting Italië gestuurd om de communistische partij aldaar bij te staan.
De Poolse bevelhebber Pilsudski onderkende het gevaar tijdig en viel de bolsjewieken al in de Oekraïne aan. Hij boekte grote overwinningen maar was niet in staat deze te consolideren en moest zich steeds meer terugtrekken.
Sommige Poolse divisies deserteerden, liepen over naar de vijand of sloegen gewoon op de vlucht. Interessant is dat beide legers uit een bont gezelschap waren samengesteld. Voormalige hoge militairen van de tsaar vochten in het communistische kamp en in het Poolse leger dienden onder andere oud-officieren van het Habsburgse rijk en Engelse en Franse militairen, waaronder een jonge majoor Charles de Gaulle. Uiteindelijk rukte het Rode Leger zo snel op dat de troepen uitgeput waren toen ze Warschau naderden. In vier weken tijd had een haveloze horde zeshonderd kilometer afgelegd. 'Sommigen liepen op blote voeten, anderen droegen beenkappen van boomschors of vreemde rubberen kledingstukken. Ze hadden de raarste dingen op hun hoofd, zelfs dameshoeden, wintermutsen en hoofddoeken of juist helemaal niets, hun haren wapperend in de wind. Het ware vreemde verschijningen.' Wat de communisten tegenviel was

de steun die ze van de bevolking ontvingen. Ze kwamen immers ook om de arme boeren van hun Poolse heren bevrijden, maar de plattelandsbevolking wilde niets met hun bevrijders te maken hebben en gaf geen voedsel en materieel zoals in Wit-Rusland wel het geval was geweest. Voor Warschau kwam het Rode Leger tot stilstand en verloor het zijn voorsprong op de Poolse divisies. Inmiddels was heel Polen gemobiliseerd om de pas verkregen onafhankelijkheid te redden. Tot en met de Eerste Wereldoorlog was het land immers verdeeld geweest tussen Rusland, Duitsland en Oostenrijk-Hongarije. De divisies werden opnieuw gegroepeerd en er werd een slag geleverd waarbij de bolsjewieken werden verslagen en teruggedreven. Het was de laatste veldslag in Europa waarbij de cavalerie een belangrijke rol speelde.
De foto's in het boek bevatten prachtige beelden: paarden die kanonnen trekken, primitieve tanks, pantsertreinen, veel cavalerie en een bonte stoet soldaten die over velden paradeert.
Als je het stevige notenapparaat en de literatuurlijst nauwkeuriger bekijkt blijkt dat er nauwelijks een verwijzing is naar een hedendaags werk of artikel. Volgens de inleiding is *De slag om Warschau* dan ook in de vergetelheid geraakt als verklaring voor deze missie.
Adam Zamoyski is de nazaat van een oude Poolse adellijke familie en woont in Engeland.

Joke Noordstrand

ANTHONY READ, *WERELDBRAND. 1919 EN DE STRIJD TEGEN DE BOLSJEWIEKEN*
(BALANS: AMSTERDAM 2009), 429 BLZ., € 22,50.

De wapenstilstand die in november 1918 werd getekend en het einde markeerde van de Eerste Wereldoorlog was geen garantie voor vrede in de wereld. 'Overal, zowel in de landen van de overwinnaars als in die van de overwonnenen, en in nieuwe staten die voor hun vrijheid streden, werd de opluchting van de vrede overschaduwd door een gemeenschappelijke angst, de angst voor de rode terreur uit het oosten: het bolsjewisme.' Bolsjewisme was een tamelijk nieuw begrip voor de toenmalige democratische regeringsleiders, maar volgens Anthony Read hadden 'de naam en de terreur waar hij voor stond zich even snel verspreid als de naam 'Al Qaida' dat zo'n tachtig jaar later zou doen'. Read ziet ook parallellen tussen de acties van de vroege bolsjewieken en de aanslagen van de zelfmoordterroristen van Al Qaida, al was het maar om de lezer te laten ervaren hoeveel angst er wereldwijd was ontstaan voor de bolsjewieken.
In een uitgebreide proloog geeft Read een overzicht van het ontstaan van de bolsjewistische beweging tot en met het begin van de burgeroorlog. Pogingen van de geallieerden om hun militaire eenheden in Rusland tegen de bolsjewieken in te zetten, waren niet succesvol. Sterker: de bolsjewieken gebruikten de geallieerde militaire acties als propagandamiddel tegen het Westen en tegen andere kapitalistische samenlevingen.
De moeite waard is het eerste hoofdstuk dat verspreiding van de communistische revolutionaire ideeën via het verslagen Duitsland behandelt.
Read beschrijft daarin op een meeslepende manier de muiterij in Kiel, de thuisbasis van de keizerlijke vloot, en de politieke onrust die de opstand veroorzaakte, eerst in de noordelijke Duitse havensteden en ten slotte in Berlijn.
De volgende hoofdstukken beschrijven stakingen, rellen en aanslagen elders in Duitsland, in de rest van Europa en in de Verenigde Staten.
Veel namen van politieke leiders en actievoerders worden genoemd, evenals grote aantallen demonstranten die het bewijs moeten vormen van de omvang van de opstanden.
De motieven van de protesterende arbeiders komen nauwelijks aan bod. Read benadrukt vooral het agressieve karakter van de stakingen. Het boek is een opsomming van revolutie en contra-revolutie, het een nog bloediger dan het andere.
Wereldbrand eindigt in 1920.
Voor de Verenigde Staten is dan het grote 'rode gevaar' geweken door de uitzetting van ruim tweehonderd 'revolutionairen' en de eliminatie van twee pas opgerichte communistische partijen.
In Duitsland werd de staat van beleg opgeheven, maar de politieke situatie bleef instabiel. Tussen Rusland en Polen brak een korte oorlog uit.
De nederlaag in Polen dwong Lenin af te zien van internationale plannen over uitbreiding van het communisme.
De dreiging van de 'rode revolutie' in de wereld was voorbij.

Anny Hartgerink

